

I. Ferenc császár birodalmi átokkal sújtani
II. Frigyes porosz királyt.

Visszatérve az eredeti esemény fonalához, a szerző ismerteti Berlin védelmi helyzetét és a császári-királyi erők közeledtének hírére tett ellenintézkedéseket. A végeredményt úgy foglalja össze, hogy alig 5000 — részben szolgálatra teljesen alkalmatlan — gyalogosnak és 2 ezredlővegnek kellett volna megvédenie a székesfővárost. A továbbiakban érzékletes képet kap az olvasó Hadik óriási hadisarc-követeléséről, az udvar és a városi tanács tanácsstalanságáról és időhúzási kísérletéről, Hadik újabb helyzetfelismeréséről és azonnali döntéséről, Berlinnek a Sziléziai kapun át való megtámadásáról és a köpenicki előváros bevételéről, a belvárosba való, kockázatosnak tűnő betörés helyetti újabb hadisarc fizetési felszólításról, végül is 185 000 tallér készpénz összegyűjtéséről, a hiányzó 75 000 tallérra váltókiállítás elfogadásáról.

Önálló fejezet tárgyalja a Berlinből való visszavonulást. A szerző eközben azt részletezi, milyen információk alapján milyen intézkedéseket tett a porosz hadvezetés. Rámutat, hogy csak 18-án érhettek a porosz szolgálatban állt Székely Mihály ezredes huszárjai az addigra az ellenfél által már kiürített város alá. Hadik üldözése lehetetlen volt, ahogyan a szerző elemzése bemutatja. Miután 17-re virradóra zsákmányával elhagyta Berlint, hátrahagyott zsákmányát meg még 17-én Újházy Ferenc huszár-vezetésű maroknyi csapata Potsdamot, később pedig egy másik kikülönített kötelék az Odera menti Frankfurtot. Az újra egyesült erők azért Beeskow, Kottbus és Spremberg érintésé-

vel Hoyerswerdába vonultak vissza, ahová október 23-án érkeztek be, és ezzel lezárult a század legnevesebb portyája.

Utóhangként Simányi Tibor a Hadik vállalkozása által keltett porosz zavart, nagy kortársi érdeklődést idézi fel. Felvillantja még Hadik Andrásnak a Mária Terézia-rend nagykeresztjével való kitüntetését, a porosz váltó érvényesítését, a katonák pénzbeli megjutalmazását a szabad rablás elmaradásáért kárpótlásul, a zsákmányolt 6 porosz zászló Bécsbe szállítását. Befejezésül érinti a szerző azt a kérdést is, milyen veszteséggel járt a Berlintől megszerzett 269 574 tallér. Közli Hadik összeállítását a veszteségekről. E lista szerint elesett 6 huszár és 3 horvát, megsebesült 11 huszár, 15 horvát és 2 német lovas, elveszett 4 ló, és megsebesült 3 ló. A poroszok vesztesége az összesített jelentés szerint, amelyet a szerző ugyancsak idéz, ezzel szemben 97 fő volt.

A forrásidézetekben, sőt eredeti források faksimile-közlésében gazdag, szemléltető térképekkel jól illusztrált, a legfontosabb képanyagot is tartalmazó, jól felépített, tartalmas művet a korszak kutatója minél szélesebb körű olvasóréteg figyelmébe ajánlhatja. Magyaroként egyúttal reményét fejezi ki, hogy anyanyelvén is mielőbb hozzáférhető lesz ez az olvasmányos és tanulságos mű. A magyar szerző megfelelő hangsúlyt ad ugyanis annak a ténynek is, hogy a szemben álló két birodalom hadi erejében sok esetben, mint a potsdami epizódnál is, „magyarok álltak szemben magyarokkal”. Annál inkább zavaró az a címbeli torzítás, amellyel a Habsburg-birodalom császári-királyi hadseregét vagy akárcsak Hadik András altábornagy Berlin alá vezetett különítményét a magyarok és más nemzetbeliek negligálásával a szerző félrevezető módon „osztráknak” nevezi.

Z. J.

DOMBRÁDY LÓRÁND

HADSEREG ÉS POLITIKA MAGYARORSZÁGON 1938—1944

(Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 400 o.)

Az utóbbi néhány évben közelmúltunk jobb megismerésének igénye lassan nemzeti közügyé vált. A felfokozott érdeklődés oda vezetett, hogy a napi politikai érdekek kiszolgálása érdekében a történetkutatás áttette vizsgálódási területét az 1945 óta eltelt évtizedek néhány — összefüggéséből kiragadott — eseményének tisztázására. Ez a folyamat lényegében anélkül történt meg, hogy teljes egészében befejeződött volna a megelőző évek, a háborúba való belépés előzményeinek, Magyarország háborús szereplésének és szereplése kö-

vetkezményeinek teljes körű, objektív feltárása. Pedig valószínű, hogy mai gondjaink egy nem elhanyagolható része ezekből az évekből, vagy ha bővebb keretet szabunk, akkor a trianoni békeszerződésből született, és egy helytelen — vagy ha úgy tetszik bűnös — politika eredményeként a második világháború után konzerválódott, véglegessé vált.

A nagy igazságkeresés közben érdemtelenül megfélelkezünk a kor egyes kérdéseire választ kereső tanulmánykötetről, *Dombrády Lóránd* Hadsereg és politika Magyarországon 1938—

1944 című könyvéről. Ebben a munkában a szerző a magyar katonapolitika történetének egy igen fontos, a nemzet sorsát befolyásoló korszakát dolgozta fel. Munkája során igen széles forrásbázisra támaszkodott, így vált lehetővé számára a katonai vezetés szerepének részleteiben is alapos bemutatása.

A hatalmas mennyiségű dokumentum és közvetett feldolgozás feltárása mellett a könyv legnagyobb értékének talán az tekinthető, hogy világosan bizonyítja a magyar katonai felsővezetés politikát formáló törekvéseit. Igazolja, hogy a vezérkar, még a maga által meghatározott korlátokat is messze átlépve, nem csak a napi politikába avatkozott be, de tevékeny szerepet követelt az ország távlati céljainak meghatározásában is. Addig, míg a második világháborúban részt vevő nagyhatalmak és szövetségeseik politikájában a katonák a háború előkészítésében — leszámítva a szorosan vett szakmai feladatokat — csak az állami vezetés kiegészítőként, tanácsadóként szerepelhettek, tehát lényegében a döntési mechanizmus második vonalában működhettek, addig Magyarországon a katonai vezetés végig tudatos alakítója volt a politikának. Gondoljunk csak az első bécsi döntést, a Kárpátalja megszállását, vagy a második bécsi döntőbírósi tárgyalást megelőző katonai manipulációkra, vagy a háború alatti balkáni megszállásban a kormány megkérdezése nélküli vezérkarfőnöki felajánkozásra. Ugyanezt bizonyítja az éveken keresztül húzódo hatásköri, néha kicsinyességekbe fülő miniszterelnöki—vezérkarfőnöki vita. A két világháború közötti magyar külpolitika megkeményedésében, a tengelyhatalmak mellett elkötelezettség egyre szorosabb válásában, az újabb háborús vereségben a hadseregvezetés igen súlyos felelősségét is kimutatta a szerző.

A kötet ismétlődő minősítő jelzője a tisztikar zömének „németbarátsága”. Dombrády Lóránd, úgy vélem, nagyon is helyesen ennek okát nemcsak a hagyományosnak nevezett német—magyar kapcsolatokkal, a származással, hanem a tisztikarban meglevő revíziós igényekkel és ennek lehetséges megvalósításával is magyarázza. Nem szabad megfélemlenünk arról, hogy a trianoni katarzsis feloldását a hadsereg vezetői, és természetesen így a tisztikar túlnyomó többsége, egy eredményes területi revízió végrehajtásában vélték megtalálni. Az a tisztikar, amely végigvegetálta a rejtés, majd a felemás hadseregfejlesztés éveit, és ismerte a honvédség felkészületlenségét, szinte természetzerűen fordult a németek felé, hiszen céljaik megvalósításához eszközt, segítséget csak az azonos törekvésekkel fellépő, egyre erősödő Németországtól várhatott.

Másrészt azt is bizonyítja a szerző, hogy a magyar vezérkar akár elvi, ideológiai álláspontjából is engedett, ha a revízióról volt szó. Gondoljunk csak az 1940 nyári szovjet—román

válságra, amely során a kommunistabarátsággal egyáltalán nem gyanúsítható Werth Henrik még egy szovjet—magyar közös fellépés lehetőségét is felvetette.

Az olvasó számára egyértelművé válik, hogy a hadsereg vezetői meghatározó szerepet játszottak az ország háborúba sodrásában. Önkéntlenül is felvetődik a kérdés, az ország háborús teherbíró képességének, a hadsereg teljesítőképességének — kiképzettség, felszereltség, a vezetés színvonala stb. — ismeretében a katonai felső vezetés részéről felelőtlenesség, vagy bűn volt-e a németek melletti háborúba lépés szorgalmazása. Ha csak a szerző által idézett 1941. május 6-i és június 14-i memorandumok szövegét nézzük, úgy tűnik, hogy a Szovjetunió elleni fellépést indokló vezérkari főnök helyzetelméletei vagy tudatosan hamisak, vagy nagyfokú szakmai hozzá nem értésből eredtek. Werth Henrik elméleti felkészültsége, szakmai, gyakorlati tevékenysége az utóbbit messzemenően kizárja, politikai manipulációról volt tehát szó, amelyet a már visszaszerzett területek megtartása és a további revíziós törekvések diktáltak. Talán egyértelműbbé válik a felelősség kérdése, ha a hadsereg állapotáról készült jelentéseket vizsgáljuk: mind a felvidéki: mind az erdélyi, de a délvidék megszállásáról készült jelentések is azt igazolják, hogy a honvédség 1941 tavaszán, nyarán messze volt attól az alapvető követelménytől, amelyet vezetői egy Szovjetunió elleni háborúban elvártak tőle. Bizonyítja ezt az a tény is, hogy a kötetben említett HUBA—III. hadrend kiépítésének indoklásában maga Werth az, aki a hadsereget mind villám — hatetes — mind háromhónapos háború viselésére alkalmatlannak tartotta.

Nagyon szerencsésnek tartom, hogy a szerző a kassai bombázás történetének feldolgozása során nem a körülötte folyó eltorzult vita jórészt ellenőrizhetetlen és feltételezett megállapításait, hanem a rendelkezésre álló dokumentumokat vette alapul. Örömmel vehetjük azt is tudomásul, hogy elkészült az első olyan munka, amely a Kárpát-csoport és a 2. hadsereg arcvonalba küldésének politikai eseményeit úgy veszi sorra, hogy közben tartózkodik mindenfajta belemagyarázástól, vagy leegyszerűsítéstől. Igen szemléletesen ábrázolja azt a kül- és belpolitikai kényszerhelyzetet, amelybe 1942—43 fordulóján a lassan józanodó magyar vezetés került. A most már szinte totális részvételt követelő német igény, úgy tűnik, szembe került az ország érdekeivel. Az „adni is, de inkább megtartani!” elv gyakorlati megvalósítása tragédiát szült, amelyet a számottevezett személyi vesztések mellett a fegyverzeti és technikai veszteségek csak tovább súlyosbítottak.

Érdekes színfoltjai a könyvnek a német—román és román—magyar viszonyról szóló részek, illetve a hitleri külpolitika e két nemzet irányában folytatott, ma már módszereiben